OLIY TA'LIMDA TANQIDIY TAFAKKUR VA MUSTAQIL O'QISHNI SHAKLLANTIRISH UCHUN INNOVATSION O'QITISH USULLARI

To'xtaboyeva Farangiz Qilich qizi

Annotatsiya: Ushbu tadqiqot oliy ta'lim talabalari orasida tanqidiy tafakkur va mustaqil o'qish ko'nikmalarini rivojlantirishda innovatsion pedagogik usullarning samaradorligini o'rganishga qaratilgan. Tadqiqot muammoli o'qitish, loyiha asosida o'qitish, case-study, debat va refleksiya metodlarini qo'llash orqali talabalar tanqidiy tafakkur, mustaqil o'qish, analitik fikrlash va innovatsion yechimlar ishlab chiqish ko'nikmalarini sezilarli darajada oshirishi aniqlangan. Natijalar pedagogik strategiyalarning oliy ta'lim jarayonidagi samaradorligini, talabalarning akademik va kasbiy salohiyatini oshirishdagi ahamiyatini tasdiqlaydi.

Kalit so'zlar: Oliy ta'lim, tanqidiy tafakkur, mustaqil o'qish, pedagogik strategiyalar, innovatsion o'qitish, muammoli o'qitish, loyiha asosida o'qitish, case-study, debat, refleksiya, analitik fikrlash, ijodiy yechimlar, akademik salohiyat.

Kirish

Zamonaviy oliy ta'lim tizimi nafaqat talabalarni bilim bilan ta'minlashga, balki ularning tanqidiy tafakkurini rivojlantirish va mustaqil o'qish ko'nikmalarini shakllantirishga ham qaratilgan. Tanqidiy tafakkur talabalarga olingan ma'lumotlarni mantiqan tahlil qilish, ularni muammolarni yechishda amaliy qo'llash, shuningdek, o'z qarorlarini dalillarga asoslab qabul qilish imkonini beradi. Mustaqil o'qish esa talabalarni bilimlarni o'zlashtirish jarayonida faol ishtirok etishga undaydi, ularni mustaqil ravishda izlanishga va yangi g'oyalarni ishlab chiqishga rag'batlantiradi [1,2].

Hozirgi kunda an'anaviy o'qitish usullari ko'pincha talabalarning passiv qabul qilishiga olib keladi, bu esa tanqidiy tafakkur va mustaqil o'qish ko'nikmalarining yetarlicha shakllanmasligiga sabab bo'ladi. Shu sababli oliy ta'limda innovatsion o'qitish usullarini joriy etish talabalarning akademik va kasbiy salohiyatini oshirishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Bunday usullar talabalarni dars jarayonida faollashtiradi, ularning analitik qobiliyatlarini rivojlantiradi va mustaqil izlanishlarga jalb qiladi [3,4].

Innovatsion pedagogik strategiyalar quyidagi asosiy yo'nalishlarga qaratilgan: **muammoli o'qitish (Problem-Based Learning, PBL), loyiha asosida o'qitish (Project-Based Learning), debate va case-study metodlari**, shuningdek, **refleksiya va metakognitiv mashqlar**. Ushbu yondashuvlar talabalarni faqat bilim egasi sifatida emas, balki mustaqil qaror qabul qiluvchi, tanqidiy fikrlovchi va ijodiy yechimlar ishlab chiqishga qodir shaxslar sifatida shakllantiradi [5,6].

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi

Mazkur tadqiqotning maqsadi oliy ta'lim talabalari orasida tanqidiy tafakkur va mustaqil o'qish ko'nikmalarini shakllantirishda innovatsion o'qitish usullarining samaradorligini aniqlash, ularni amaliyotga tatbiq etishning pedagogik jihatlarini o'rganish va talabalarning akademik faoliyatiga ta'sirini tahlil qilishdir. Tadqiqot doirasida turli innovatsion metodlar qo'llanilib, ularning talabalarning mustaqil o'qish va tanqidiy tafakkur salohiyatiga ta'siri eksperimental ravishda o'rganiladi.

Asosiy qism

Oliy ta'limda tanqidiy tafakkur va mustaqil o'qishni shakllantirishda innovatsion pedagogik usullarning roli beqiyosdir. An'anaviy o'qitish usullari talabalarni ko'pincha passiv qabul qiluvchilar sifatida qoldiradi, bu esa ularning analitik qobiliyati va mustaqil izlanish ko'nikmalarining yetarlicha rivojlanmasligiga olib keladi. Shu sababli muammoli o'qitish, loyiha asosida o'qitish, case-study va debate metodlari, shuningdek refleksiya va metakognitiv mashqlar talabalarning akademik va ijodiy salohiyatini oshirishda samarali vosita hisoblanadi [1,2].

Muammoli o'qitish (Problem-Based Learning, PBL) talabalarni real hayotiy vaziyatlar asosida muammolarni hal qilishga undaydi, bu esa tanqidiy tafakkur va mustaqil o'qish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Talabalar turli ma'lumotlarni tahlil qilib, muammoni bir nechta nuqtai nazardan baholashni o'rganadilar. Shu bilan birga, **loyiha asosida o'qitish (Project-Based Learning)** talabalarni jamoaviy va individual loyihalarda faol ishtirok etishga, ijodiy yechimlar ishlab chiqishga va vaqtni samarali boshqarishga o'rgatadi [3].

Debat va case-study metodlari talabalarni turli pozitsiyalarni mantiqan tahlil qilishga, argumentlarni dalillarga asoslashga va qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantirishga undaydi. Shu bilan birga, **refleksiya mashqlari** talabalarga o'z bilimlarini va fikrlash jarayonini tahlil qilish, xatolarini aniqlash va ularni takomillashtirish imkonini beradi. Barcha innovatsion yondashuvlar talabalarni faqat bilim egasi sifatida emas, balki mustaqil fikrlashga qodir, ijodiy va tanqidiy qaror qabul qiluvchi shaxslar sifatida shakllantiradi [4,5].

Tadqiqot doirasida 200 nafar oliy ta'lim talabalari eksperimental va nazorat guruhlariga bo'lingan. Eksperimental guruhda innovatsion pedagogik metodlar qo'llanilgan, nazorat guruh esa an'anaviy o'qitish usullarida qoldirilgan. Talabalar quyidagi ko'rsatkichlar bo'yicha baholandi: tanqidiy tafakkur, mustaqil o'qish, muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilish va analitik fikrlash. Natijalar jadvalda keltirilgan:

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, eksperimental guruh talabalari barcha ko'rsatkichlar bo'yicha nazorat guruhga nisbatan sezilarli darajada yuqori natijalarni ko'rsatdi. Ayniqsa, innovatsion yechim ishlab chiqish va mustaqil o'qish ko'rsatkichlarida o'sish foizi 28–29%ni tashkil etib, pedagogik strategiyalarning samaradorligini aniq ko'rsatmoqda. Bu

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi

natijalar innovatsion pedagogik yondashuvlarni tizimli qo'llash orqali talabalarning tanqidiy tafakkurini, analitik fikrlash va mustaqil o'qish ko'nikmalarini rivojlantirish mumkinligini tasdiqlaydi.

Tadqiqot natijalariga asoslanib, quyidagi amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi: darslarda innovatsion metodlarni muntazam qo'llash, talabalarni jamoaviy va individual loyihalarda faol ishtirok etishga jalb qilish, debate va case-study mashqlarini tatbiq etish, shuningdek refleksiya va metakognitiv mashqlarni doimiy ravishda kiritish. Shu yondashuvlar talabalarning akademik salohiyatini oshirish, ularning tanqidiy tafakkurini mustahkamlash va mustaqil o'qish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi [6,7].

Shu tarzda innovatsion pedagogik yondashuvlarni tizimli va kompleks ravishda qo'llash oliy ta'lim talabalari orasida tanqidiy tafakkur va mustaqil o'qishni shakllantirishda eng samarali vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, oliy ta'lim talabalari orasida tanqidiy tafakkur va mustaqil o'qishni shakllantirishda innovatsion pedagogik usullar yuqori samaradorlikka ega. Eksperimental guruh talabalari tanqidiy tafakkur, mustaqil o'qish, muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilish, analitik fikrlash va innovatsion yechimlar ishlab chiqish ko'rsatkichlari bo'yicha nazorat guruhga nisbatan sezilarli darajada yuqori natijalarni ko'rsatdi. Shu bilan birga, jamoaviy ishlarda faol ishtirok va loyihalarda samaradorlik ham sezilarli darajada oshgani kuzatildi.

Tadqiqot shuni tasdiqladiki, muammoli o'qitish, loyiha asosida o'qitish, case-study, debate va refleksiya metodlarini tizimli qo'llash talabalarning akademik salohiyatini oshirish, tanqidiy tafakkur va mustaqil o'qish ko'nikmalarini rivojlantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shuningdek, pedagogik jarayonda o'qituvchilarning metodik tayyorgarligi, talabalar individual xususiyatlari va ta'lim muhitining interaktivligi ham innovatsion yondashuvlarning samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Kelgusida oliy ta'lim muassasalarida tanqidiy tafakkur va mustaqil o'qishni rivojlantirishga qaratilgan innovatsion pedagogik metodlarni kengaytirish, ularni raqamli ta'lim muhitida tatbiq etish va samaradorligini baholash bo'yicha qo'shimcha tadqiqotlar olib borish tavsiya etiladi. Bu esa talabalarni nafaqat bilimli, balki ijodiy, analitik fikrlovchi va mustaqil qaror qabul qiluvchi shaxslar sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

References

1. Brookfield, S. D. (2012). Teaching for Critical Thinking: Tools and Techniques to Help Students Question Their Assumptions. Jossey-Bass.
2. Facione, P. A. (2020). Critical Thinking: What It Is and Why It Counts. Insight Assessment.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi

3. Ennis, R. H. (2011). The Nature of Critical Thinking: An Outline of Critical Thinking Dispositions and Abilities. University of Illinois.
4. Dewey, J. (1993). How We Think: A Restatement of the Relation of Reflective Thinking to the Educative Process. Boston: Heath.
5. Moon, J. (2008). Critical Thinking: An Exploration of Theory and Practice. Routledge.
6. Jonson, D. W., & Johnson, R. T. (2019). Cooperative Learning: The Foundation for Active Learning. Edina: Interaction Book Company.
7. Prince, M. (2004). Does Active Learning Work? A Review of the Research. Journal of Engineering Education, 93(3), 223–231.
8. Abdullaeva, N. (2021). Innovatsion pedagogik usullar va ularning tanqidiy tafakkurga ta'siri. Toshkent.
9. Savchenko, V. P. (2018). Innovative Pedagogical Approaches in Higher Education: Methods and Practices. Moscow: Education Press.
10. Kovalchuk, O. (2020). Developing Analytical and Critical Thinking Skills in University Students. International Journal of Educational Research, 102, 101–112.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi